

Ben de Pater en Tom Sintobin (eds.), ***Koninginnen aan de Noordzee. Scheveningen, Oostende en de opkomst van de badcultuur rond 1900*** (Hilversum: Verloren, 2013, 271 pp., ISBN 978 90 870435 2 0).

Zilte zeelucht, zand, zwemmen, zon en flaneren over de boulevard – badplaatsen hebben zo hun eigen aantrekkingskracht. Plaatsen zoals Scheveningen en Zandvoort staan voor velen gelijk aan toerisme en strand. Waar in Noord-Europa badplaatsen rond 1900 nog populair zijn als mondaine ontmoetingsplaatsen, is er tegenwoordig vooral goedkoper vertier voor de massa. Toch waren deze plaatsen niet altijd verbonden met dagjesmensen die willen ontsnappen aan de dagelijkse sleur, maar eerder met visvangst en narigheid. Wie er niet werkte, had er weinig te zoeken. Pas in de negentiende eeuw biedt het moderniserend Europa de omstandigheden en mogelijkheden voor toerisme en ontstaan de eerste badplaatsen. Hoe zagen deze badplaatsen eruit tijdens hun hoogtijdagen rond de eeuwwisseling? Het boek *Koninginnen aan de Noordzee* nodigt de lezer uit tot reflectie op het leven in de badplaatsen. De ondertitel *Scheveningen, Oostende en de opkomst van de badcultuur rond 1900* scheidt verwachtingen over nieuwe inzichten en duidingen van die bewuste badcultuur.

De lezer wordt niet teleurgesteld. Als er één ding duidelijk wordt uit deze bundel is het wel dat er in badplaatsen zoveel meer gebeurde dan baden en zonnen. De badplaats wordt rond 1900 een ‘exclusieve ontmoetingsplek’ voor de elite die ‘een vlucht uit de sociale realiteit betekende’ (178). Een plek met de meest bijzondere gebouwen, waar orkesten klassieke concerten verzorgen en kunstenaars verpozen. Met Scheveningen en Oostende als de koninginnen onder de badplaatsen in hun eigen land. Centrale doelstelling van de bundel is deze ontwikkelingen in deze twee plaatsen en meer algemeen die van de Noordzeeplaatsen in Nederland en België in de decennia rond 1900 te schetsen. Het boek presenteert een ‘mengeling van perspectieven’ op de badcultuur vanuit de architectuur, fotografie, mode, schilderkunst en cultuurgeschiedenis. De auteurs uit Nederland en België behandelen in veertien hoofdstukken, waarvan één inleidend hoofdstuk, de ontwikkelingen in Scheveningen in vijf hoofdstukken en Oostende in acht artikelen. Hoewel hier en daar wat herhaling onvermijdelijk is en de vergelijking tussen de twee landen niet altijd evenveel resultaat oplevert, geeft de bundel als geheel een geslaagd, gelaagd en veelzijdig portret van de twee badplaatsen. Sterk

daarbij is ook de goed geschreven inleiding op het thema waarin de situatie van modernisering in Europa en de opkomst van het toerisme als achtergrond wordt neergezet voor de nieuwe populariteit van badplaatsen in de loop van de negentiende eeuw.

Uit het boek blijkt dat er niet één Scheveningen of Oostende was, maar een veelheid aan ervaring en uitzichten. Goed uit de verf komen bijvoorbeeld de verschillende onderdelen van het luxe leven in de badplaatsen van de rijken. Dames wandelden over de Koninklijke gaanderijen die Leopold II tussen 1902 en 1906 liet bouwen in Oostende (L. van Santvoort). Anderzijds hadden zij zich dan al uren bezig gehouden met de keuze van de juiste modieuze mantelpak van dunne stof voor in de warme zomer (R. Schoof, W. Mertens en K. van Godtsenhove). Vervolgens mocht een bad vanuit het privékoetsje onder het afdak langs de waterlijn natuurlijk niet ontbreken (R. van Schoor). De avonduren waren vrij voor diner en bal. Voor het leven aan zee baseren de auteurs zich op allerlei bronnen: bouwtekeningen, reclamemateriaal, foto's, kunstwerken, archieven en literatuur. Alle hoofdstukken zijn geïllustreerd en voorzien van voetnoten. Dat eerste maakt het lezen niet alleen extra plezierig, maar is voor sommige onderwerpen, zoals die over de relatie tussen de kunstenaar James Ensor en Oostende, ook cruciaal voor de argumentatie. Het uitgebreide kleurkatern met goede kwaliteit platen bij de stukken over mode, kunst, architectuur en reclame weerspiegelt de diversiteit van gezichten op de twee badplaatsen.

Klein bezwaar in de onderverdeling van de hoofdstukken per 'discipline' is dat echt verrassende invalshoeken vanuit interdisciplinair onderzoek door de lezer zelf moeten worden gezocht. De geschiedenis van de badkoets zou bijvoorbeeld tegelijkertijd inzicht kunnen geven in gebruiken rond het baden, vervoersmiddelen en de door Rob van der Schoor in zijn hoofdstuk zo uitstekend beschreven verbeelding van strand fantasieën en seksuele toespelingen in de poëzie. Echt origineel inzicht in de 'badcultuur' geeft ook Herwig Todts vanuit James Ensors visie op Oostende. In tekeningen en schilderijen verbeeldt Ensor zijn visie op het bijzondere gedrag van toeristen en de ontmoeting tussen burgerlijke badgasten en een volkse buurt. Een dergelijk hoofdstuk smaakt zeker naar meer.

Belangrijkste kritiekpunt is het gemis van verwijzingen naar de kern van waar het bij badcultuur, misschien niet meer alleen, maar nog steeds óók om draait: het doel van het baden. Hoewel de auteurs nadrukkelijk beschrijven hoezeer het leven in de badplaatsen te duiden is op basis van kleedgedrag of architectuur, bekruipt de lezer het gevoel dat er soms om de hete brei wordt heen gedraaid. Het idee van baden in zee wordt niet geproblematiseerd of gehistoriseerd, maar bleef vanaf begin negentiende eeuw wel een wezenlijk onderdeel van de 'badcultuur'. In het artikel over de architectuur van Scheveningen geeft Jennifer Meyer wel een korte beschrijving van het begrip 'baden' dat zowel zwemmen als kuren kon betekenen. Tegelijkertijd meldt zij dat met het toenemende toerisme de medische voorzieningen bijzaak werden (84). Bronverwijzingen naar medisch historische literatuur ontbreekt hier echter. Het is in geen geval

vanzelfsprekend dat het nemen van een bad hetzelfde betekende voor de mensen rond 1900 als voor ons nu. Getuige ook de aanwijzingen hoe wel of niet te baden door artsen uit die tijd. Dat was niet alleen moralisering van plezier voor ‘buitenaardse wezens die nog nooit met (zee)water hebben kennisgemaakt’ (71), maar juist een serieus teken van onbekendheid met het water. Behalve enkele minimale referenties naar de medische oorsprong en betekenis van de badcultuur blijft het idee van baden en hydrotherapie onbenoemd, waardoor een lezer gemakkelijk zijn eigentijdse invulling daaraan kan geven. De daadwerkelijke medische context van die periode, of in ieder geval een hoofdstuk over de ideeën en opvattingen of de gebruiken van (zee)baden in die periode ontbreekt. Ook de mogelijke relatie tot de hygiëne beweging eind negentiende eeuw, de herkenning van vele besmettelijke ziekten en de verschillende therapieën, zoals de thalassotherapie, blijven onbesproken. Een mogelijke relatie tussen de populariteit van het stoombad vanuit Turkije en het oriëntalisme in de architectuur zou interessant zijn om op de badcultuur te betrekken. Ook de balneologische activiteiten van de Scheveningse badartsen zoals W. Francken mogen in een bundel over badcultuur niet ontbreken. De continuïteit van het belang van het baden voor de gezondheid had al met al meer aandacht mogen krijgen. Ondanks dit gemis geeft de bundel veel inzicht in de opkomst (en ondergang) van de badplaatsen en hun cultuur vol vermaak.

Mieneke te Hennepe, Museum Boerhaave